

УДК 327:316.4+327.5(477)

<http://orcid.org/0000-0002-4963-5707>

<http://doi.org/10.5281/zenodo.167230>

О. О. Безрук

ПОЛІТИЧНА МОБІЛІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Проаналізовано процес політичної мобілізації індивідів та соціальних груп в контексті гібридної війни в Україні. Охарактеризовано стан політичної та соціальної систем в Україні. Розглянуто підходи до визначення політичної мобілізації та гібридної війни в сучасному політологічному дискурсі. Визначено основні наслідки гібридного конфлікту, які стосуються протікання процесу політичної мобілізації. Розглянуто роль соціальних мереж як посилювача ефективності політичної мобілізації. Виокремлено реперні точки змісту процесу політичної мобілізації в умовах гібридної війни.

Ключові слова: політична мобілізація, гібридна війна, політична система, соціальна система.

А. А. Безрук

ПОЛИТИЧЕСКАЯ МОБИЛИЗАЦИЯ УКРАИНСКОГО ОБЩЕСТВА В УСЛОВИЯХ ГИБРИДНОЙ ВОЙНЫ

Проанализирован процесс политической мобилизации индивидов и социальных групп в контексте гибридной войны в Украине. Охарактеризовано состояние политической и социальной систем в Украине. Рассмотрены подходы к определению политической мобилизации и гибридной войны в современном политологическом дискурсе. Определены основные последствия гибридного конфликта, касающиеся протекания процесса политической мобилизации. Рассмотрены роль социальных сетей как усилителя эффективности политической мобилизации. Выделены реперные точки содержания процесса политической мобилизации в условиях гибридной войны.

Ключевые слова: политическая мобилизация, гибридная война, политическая система, социальная система.

O. O. Bezruk

UKRAINIAN POLITICAL MOBILIZATION OF SOCIETY IN HYBRID WARFARE

The process of political mobilization of individuals and social groups in the context of a hybrid war in Ukraine. We characterize the state of political and social systems in Ukraine. Approaches to the definition of political mobilization and hybrid war in modern political science discourse. The main consequences of the conflict hybrid concerning of the process of political mobilization. The role of social networks as Amplifier efficiency of political mobilization. Thesis there is determined the point of reference the content of the process of political mobilization in terms of hybrid war.

Key words: political mobilization, hybrid warfare, political system, social system.

Постановка проблеми. Постреволюційна ситуація в Україні здійняла цілий пласт проблем, що були загальновідомими, але не до кінця усвідомленими ані суспільством, ані правлячим класом щодо їхніх можливих наслідків у разі зовнішніх викликів: тотальна корупція, корозія управлінських структур, кризовий стан збройних сил та органів безпеки, скриті суспільні протиріччя тощо. Позаяк такий набір ситуацій вкупі з анексією Криму Російською Федерацією та початком Антитерористичної операції ледь не призвів до катастрофічного стану політичної системи України. Тим не менш мобілізація українських громадян, і у військовому, і в політичному сенсі нейтралізувала, певним чином, першу хвилю зовнішніх загроз.

Український соціум, який у період незалежності до 2014 року існував в умовах відсутності бойових дій на власній території, уперше зіткнувся із форматом так званої «гібридної війни», котра містить ознаки класичної, партизанської, громадянської, інформаційно-пропагандистської та кібер- війн. Цей, незавершений на сьогодні, конфлікт, кризова політико-економічна ситуація накладаються на складне міжнародне становище, що свідчить про руйнацію існуючого світового порядку. Тому питання політичної мобілізації українського суспільства в умовах гібридної війни, невизначеності та зростання рівня загроз (внутрішніх та зовнішніх) залишається актуальним.

Аналіз актуальних досліджень. Результати наукових розвідок мобілізації груп та ресурсів у різних контекстах висвітлені в працях С. Терроу, А. Обершала, С. Школьніка, Е. Хоффера, Ч. Поулсена, Дж. Катсифікаса, К. Л. Кроунс, Д. Доусона, В. Гемсона, П. Ленга, Р. Васкеза, К. Шеркі, Е. Нельсона та ін. На пострадянському просторі дослідженню мобілізації присвячено роботи О. Яницького, С. Долгова, І. Задоріна, Д. Гончарова, Г. Мельника, Ю. Ільчевої, І. Савченко, Р. Краплича, Л. Кочубей, О. Онук, Д. Талалай, Т. Кремень, В. Перевезія, О. Ямельницького та ін.

Проблематику гібридної війни досліджено в роботах Б. Немета, Д. Р. Девіса, Н. Фраєра, Д. Мак-Куена, Ф. Хоффмана, Р. О. Ворка, Ф. ван Каппена, В. Черниша, І. Кабаненка, А. Фітьо, М. Требіна, І. Руценка та інших.

Метою статті є розгляд змісту процесу політичної мобілізації українського суспільства за умов гібридної війни.

Виклад основного матеріалу. Україна не пододала статус транзитивної держави, оскільки сучасний стан соціальної та політичної систем українського суспільства можна визначити як перехід до нової точки фазового простору. Цей перехід характеризується нерівномірним, дискретним поступом з періодичними поверненнями до попередніх локацій. Така ситуація детермінована канонічними вищевказаними внутрішніми чинниками, гібридним конфліктом та загальним міжнародним становищем. В таких умовах політична мобілізація суспільства (у певному сенсі - мобілізаційний потенціал) стає важливою змінною, від значення якої залежатиме ефективність функціонування вказаних систем.

Термін «мобілізація» має кілька значень. У «Глумачному словнику» С. І. Ожегова і Н. Ю. Шведової він трактується наступним чином:

- 1) переклад збройних сил з мирного стану в повну бойову готовність; заклик військовозобов'язаних запасу в армію під час війни; переклад на воєнний стан економіки та державних інститутів країни;
- 2) приведення кого-небудь або чого-небудь в стан, що забезпечує успішне виконання будь-якого завдання [цит. за 2].

У контексті розробки теорій мобілізації – теорії мобілізації має Е. Хоффера та А. Обершалла, теорія мобілізації ресурсів В. Гемсона - автори активно оперують такими поняттями як «конфлікт», «мобілізація», «солідарність».

«Мобілізація» – загальне поняття, що поєднує «процеси, за допомогою яких незадоволена група збирає ресурси й використовує їх для досягнення групових цілей»[8, с. 28].

«Конфлікт» – зіткнення інтересів щодо розподілу певних дефіцитних ресурсів.

«Солідарність» – абстракція, що інтерпретується як можливість направляти індивідуальні ресурси на досягнення групових цілей і розглядається як психологічне задоволення особистості від переваг, що доставляють її членством у групі [7].

Політична мобілізація інтерпретується як «збір та активізація людей, а також ресурсів державою, політичною партією або соціальним рухом» [2].

Причиною активізації мобілізаційних процесів виступає політична влада у таких проявах:

– як діяльність певних груп, що оцінюється опонентами у негативному контексті та призводить до організації останніх у структури спротиву;

– як суттєвий ресурс, що сам по собі є метою дій консолідованих груп.

При цьому, мобілізація характеризується масовою політичною поведінкою, ознаками якої є наступні:

1. Статичність, інерційність (маси не мають властивість самоорганізації, вони пасивні й інерційні у виборі методів своїх дій).

2. Стохастичність, ймовірність (в масовій поведінці велика випадковість, невпорядкованість відносин між людьми).

3. Ситуативність (характер дій мас часто визначається місцем, часом, приводом; довготривалі, раціональні інтереси сусідять з емоційними проявами).

4. Анонімність (членам мас не цікаві індивідуальні властивості, особистісні якості один одного).

5. Відмова від особистої відповідальності [8, с. 185].

Українське суспільство, принаймні його значна частина, засвідчило свою здатність до політичної мобілізації вже декілька разів за історію незалежності: акції «Україна без Кучми», Помаранчева революція, Революція гідності та російсько-українська гібридна війна. Остання посприяла

виникненню таких мобілізаційних форм, як добровольчі батальйони та волонтерські структури.

Поняття «гібридна війна» (hybrid warfare) має значну кількість дефініцій в науковому просторі. Так Ф. ван Каппен визначає цей різновид конфлікту, як «мішанину класичного ведення війни з використанням нерегулярних збройних формувань. Держава, яка веде гібридну війну, укладає оборудку з недержавними виконавцями – бойовиками, групами місцевого населення, організаціями, зв'язок із якими формально повністю заперечується. Ці виконавці можуть робити такі речі, які сама держава робити не може, тому що будь-яка держава зобов'язана дотримуватися Женевської конвенції та Гаазької конвенції про закони сухопутної війни, домовленості з іншими країнами. Всю брудну роботу можна перекласти на плечі недержавних формувань» [4].

Професор І. Рущенко так характеризує «гібридність» російсько-української війни: «Війна 4-го покоління визначається також як «нетринитарна». Це означає, що більше не існує чіткого поділу на державу, армію та народ. Раніше держави воювали між собою за допомогою «офіційних» армій та змушені були брати на себе деякі зобов'язання, що впливають з міжнародного права (Женевські конвенції). У війнах 4-го покоління, образно кажучи, «можна все», обмеження знімаються, цивільне населення використовується як зброя, «живий щит». Зверніть увагу, РФ не оголошує війну Україні, не висуває офіційно вимог та ультиматумів, заперечує власну участь (очевидну для усіх) з однією метою – не брати на себе відповідальність за дії «армії вторгнення», режим окупації, долю полонених, терористичні акції тощо» [6].

Враховуючи, що в гібридному конфлікті змінюються рівні інтенсивності (від активного протистояння сторін до певної фази «заморожування») необхідно відзначити наступне:

1. Гібридний конфлікт посилює стан невизначеності на індивідуальному рівні та сприяє зростанню ентропії у соціальній та

політичній системах, яка ще не дуже відчувається завдяки інерційним ефектам в роботі інститутів.

2. Даний конфлікт в Україні не має передумов для завершення у найближчому осяжному майбутньому.

3. У такому контексті політична мобілізація набуває додаткового змісту: вона стає реакцією на екзистенційну загрозу, причому політичний аспект проявляється в усвідомленні цінності чинного політичного режиму та держави взагалі, неперервності війни, навіть в умовах формального перемир'я, а також актуалізації, на ментальному рівні, схеми «друг-ворог».

4. За умов іррелевантного функціонування державних інститутів у питаннях формування та використання структур спротиву, політична мобілізація виступає альтернативним механізмом створення та використання таких структур.

Тут виникає питання ефективності політичної мобілізації. Зважаючи на поширення та масове використання соціальних мереж, як засобу комунікацій, Т. Кремінь вказує на наступні чинники ефективності мобілізації в контексті соціальних медіа: «почуття можливості впливати на загальний процес; відчуття участі у колективній справі — ти не один на один із системою, разом вас багато; емоційне піднесення від процесу. Соціальні медіа дозволяють набагато легше знайти спільників, знижуючи трансакційні затрати на пошук однодумців...» [3].

Таким чином, комунікація за допомогою соціальних мереж характеризується з одного боку анонімністю комунікаторів (якщо вони надають перевагу саме такому формату), а з іншого - комунікація долає відстань між потенційними учасниками груп дії.

Зважаючи на подане вище можна виокремити реперні точки змісту процесу політичної мобілізації індивідів за умов гібридної війни:

1. Усвідомлення неперервної екзистенційної зовнішньої загрози. Відчуття наростання хаосу в суспільно-політичному житті.

2. Самоідентифікація, актуалізація громадянської свідомості. Визнання наявності «ворога».

Ідентичність є суттєвим чинником політичної мобілізації. Р. Брубейкер так описує даний аспект в українському контексті: «Україна належить до так званих «націоналізаторських держав». Це є тип нових національних держав, що виникли на уламках старих імперій і керуються у своїй політиці такими принципами:

- 1) існує титульна національність, що
- 2) має право на цю державу;
- 3) однак інтереси цієї національності у цій державі скривджено і / або їм загрожують; тому
- 4) потрібні спеціальні дії, щоб подолати цю кривду чи загрозу;
- 5) ці дії є виправданими як торжество історичної справедливості; відповідно,
- 6) організується мобілізація «знизу», щоб тиснути на державу заради запровадження відповідних змін; як наслідок усіх попередніх пунктів,
- 7) держава здійснює відповідні зміни у законодавстві та проводить політику так званої позитивної дискримінації титульної національності» [цит. за 5].

3. Раціоналізація – створення алгоритму подальших дій.

4. Пошук «своїх», встановлення комунікації.

5. Створення «організованої здібності». А. Етціоні виділяє три параметри організованої здібності:

здатність до систематизації інформації, що надходить, до накопичення і пошуку наявних знань, відомостей і досвіду (в тому числі й досвіду прийняття рішень);

здатність формувати, планувати відповідь вплив відповідно до надісланої інформації та вимогами (потребами) системи, як цілісності й окремих її частин;

здатність до еластичності – вміння адаптуватися, знаходити баланс між соціальними вимогами громадян і потребами соціетального виживання [цит. за 5].

6. Конкретні дії симетричного чи асиметричного характеру щодо зовнішніх загроз - фінальна стадія процесу політичної мобілізації.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Політична мобілізація стає механізмом самоорганізації та консолідації індивідів та груп в умовах гібридної війни. Якщо в канонічних інтерпретаціях вона розглядалася лише в контексті артикуляції вимог до чинного політичного режиму з боку «опозиційних» груп населення, то на сучасному етапі цей процес необхідно розглядати і як можливість підтримання та збереження державності. Політична мобілізація – це не лише дії, але й усвідомлення власної приналежності до певної структури політичного.

Політична мобілізація, мобільність, невизначеність виступають сучасними трендами для української державності, тому їхнє вивчення може стати запорукою подолання внутрішніх та зовнішніх викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дацюк Сергій. Нариси української ідентичності: генералізація (частина 1) [Електронний ресурс] / С. Дацюк. — Режим доступу: http://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/53df45911a0f1/view_print/. — Заголовок з екрану.
2. Ильичёва Ю. А. Мобилизационные технологии: сущность, предпосылки возникновения, основные инструменты и средства [Электронный ресурс] / Ю. А. Ильичёва // Медиакол. — 2013. — Вып. №2. — Режим доступа : <http://www.mediascope.ru/node/1335>.
3. Кремень Т. Політична мобілізація за допомогою використання інструменту соціальних медіа [Електронний ресурс] / Т. Кремень — Режим доступу: <http://social-science.com.ua/article/1202>. — Заголовок з екрану.
4. Путін веде в Україні гібридну війну — генерал Каппен [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/a/25363591.html>. — Заголовок з екрану.
5. Савченко И. А. Политический протест в современном обществе: технологический подход / И. А. Савченко // Теория и практика общественного развития. — 2012. — №2. — С. 12—15.
6. Социолог Игорь Рущенко: «Война на Донбассе – война 4-го поколения» [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://www.ostro.org/lugansk/society/articles/467754/>. — Заголовок с экрана.

7. Gamson W. A. 1988. 'Political Discourse and Collective Action / W. A. Gamson // International Social Movement Research. — №1. — P. 219—246.
8. Oberschall A. Conflict and Social Movements / A. Oberschall. — Englewood Cliffs, N. J. : Prentice-Hall, 1973. — 371 p

Стаття надійшла до редакції 5.10.2016